

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВАORCID: [0000-0002-0716-9736](https://orcid.org/0000-0002-0716-9736)

У статті автором зазначено, що для ефективного реагування на факти домашнього насильства, якісної та злагодженої профілактичної діяльності всіх суб'єктів необхідно глибоке вивчення причин виникнення, механізмів розвитку, наслідків та феноменів цього явища. Підкреслено існування трьох основних підходів щодо аналізу чинників, які мають вплив на розвиток ситуації домашнього насильства: соціокультурний, системний сімейний та індивідуально-психологічний. Констатовано, що найбільш загальноприйнятною на сьогодні вважається екологічна теорія насильства У. Бронфенбреннера, яка пояснює насильство в родині, розглядаючи проблему з різних сторін; серед причин виникнення домашнього насильства виокремлюються такі: соціальні, економічні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, правові, політичні, соціально-медичні, фізіологічні та медичні. Домашнє насильство це деструктивна форма міжособистісних відносин в сім'ї, що характеризується циклічністю, повторюваністю, зростанням сили та активності дій, тотальністю контролю та поширенням впливу на всі сфери сімейного функціонування й закріпленням такої поведінки.

Розглядається особливості формування міцного травматичного зв'язку між агресором та жертвою на основі виникнення травматичної прив'язаності (теорія Д. Боулбі). Травматична прив'язаність трактується як розвиток сильного емоційного зв'язку між двома людьми, один з яких періодично ображає, б'є та залякує іншого. Автором визначені особливості виникнення та формування таких феноменів домашнього насильства як: стокгольмський синдром, комплекс жертви, вторинна вигода та феномен соціальної естафети.

Ключові слова: домашнє насильство, стокгольмський синдром, ідентифікація з агресором, комплекс жертви, вторинна вигода, травматична прив'язаність, феномен соціальної естафети.

Постановка проблеми. Проблема насильства не є новою у суспільстві. Причини його виникнення, форми прояву, механізми існування та розвитку, наслідки та профілактика є предметом досліджень вчених у різних галузях науки. Домашнє насильство є однією із найбільш розповсюджених форм порушення прав

людини. Достатня кількість робіт як зарубіжних так і вітчизняних авторів присвячена методологічним засадам протидії цьому явищу. Насилья як багатоаспектне поняття включає в себе комплекс взаємопов'язаних явищ і процесів, які протікають у різних сферах життя суспільства, а також мають різноманітні характеристики і прояви природи людини. Як зазначає у своїх дослідженнях А. Блага, «...при розробці основних теоретичних засад запобігання насильству в цілому, та насильству в сім'ї зокрема, слід виходити з багатовимірного пояснення цього феномену, в якому немає провідної ролі якогось одного чинника чи складника» [3, с. 250].

Саме тому запорукою ефективного реагування на факти домашнього насильства, якісної та злагодженої профілактичної діяльності всіх суб'єктів є глибинне розуміння причин виникнення, механізмів розвитку, наслідків та феноменів цього явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, пов'язаних із домашнім насильством і насильством взагалі, займалися науковці з різних галузей знань психології, педагогіки, соціології, адміністративного й кримінального права та ін.

Вперше, як проблема національного масштабу, насильство в сім'ї стало розглядатися у Сполучених Штатах Америки. Приводом для цього стала публікація в журналі Американської медичної асоціації, в 1962 році, статті «Синдром дитини, яку б'ють» [1, с.8]. Проблематиці домашнього насильства як історико-теоретичній категорії, присвятили свої праці О. Бандурко, О. Бойко, А. Блага, С. Волошина, О. Литвинов, О. Храпцов та інших. В межах соціологічних досліджень теоретико-методологічних і практичних проблем цього феномену вагомий внесок здійснили Р. Берк, М. Вебер, К. Йолло, Л. Лерман, Л. Шерман та ін.

У сучасній науці існують три основні підходи щодо аналізу чинників, які мають вплив на розвиток ситуації домашнього насильства: соціокультурний, системний сімейний та індивідуально-психологічний.

Так *соціокультурний підхід* базується на існуванні комплексу соціальних структур, культурних норм і цінностей, які підтримують такий тип соціальної чутливості суспільства, наслідком якого є наявність толерантності до насильства чоловіків по відношенню до жінок. Основними теоріями даного підходу є: теорія культури насильства (Wolfgang M., Ferracuti F.), ресурсна теорія (Warner R, Lee G.; Hotaling G., Sugarman D.; Gelles R.). Найбільш поширеною в рамках даного підходу є патріархальна теорія насильства (Dobach R.), представники якої вважають, що соціальні та економічні норми життя безпосередньо чи опосередковано підтримують патріархальний устрій суспільства і що домінування чоловіків є поясненням історично зумовлених

патернів насильства по відношенню до жінок. *Системний сімейний* підхід об'єднує основні концепції комунікативного (Jacson D., Haley J., Watzlawick P.), структурного (Haley J., Madanes K.), поведінкового (B. Satir, Patterson G.) напрямів сімейної психотерапії. Сімейне насильство розглядається як дисфункція всієї системи, а не просто як наслідок індивідуальної психопатології одного з членів родини (Giles-Sims J.). *Індивідуально-психологічний* підхід піднімає проблеми дослідження особистісних рис кривдника та жертви (Caplin D.; Rosenbaum A.; Straus M.; Dutton D.; Wallace H.) як факторів, що спричиняють насильницьку поведінку.

Найбільш загальноприйнятною на сьогодні вважається екологічна теорія насильства Урі Бронфенбреннера [4], яка пояснює насильство в родині, розглядаючи проблему з різних сторін. Автор припускає, що буття людини переважно визначається системами, в які вона включена, та характером впливу цих систем одна на одну.

Однак, незважаючи на актуальність тематики і велику кількість досліджень, певні аспекти зазначеної проблеми, потребують подальшого розгляду. Особливу увагу необхідно приділити розгляду особливостей та механізмів формування травматичного зв'язку між учасниками домашнього насильства.

Мета статті – розглянути існуючі феномени домашнього насильства та проаналізувати особливості формування міцного травматичного зв'язку між агресором та жертвою.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Аналізуючи сучасні напрацювання, ми бачимо, що більшість науковців [1,3,7] виокремлює психологічні, соціальні, економічні чинники його виникнення. Але нам вважається більш ґрунтовним підхід, згідно з яким розглядаються наступні чинники:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);

- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);

- психологічні (стереотипи поведінки);

- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);

- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);

- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість);

- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);

- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);

- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо) [7].

Домашнє насильство, як деструктивна форма міжособистісних відносин в сім'ї, характеризується *циклічністю, повторюваністю, зростанням* сили та активності дій, *тотальністю* контролю та поширенням впливу на всі сфери сімейного функціонування й *закріпленням* такої поведінки. Якщо насильство з'явилося один раз, воно буде повторюватися у більш жорстокішій та грубішій формі, та як воронка, захоплювати різні аспекти життя людини. Крім того, домашнє насильство має тенденцію до зростання: стає більш грубим, масивним, тобто охоплює більше аспектів життя, тяжіє до тотальності, а образлива поведінка, скоріше, закріплюється, ніж руйнується. Насильницька поведінка стає тотальною, закріплюється та зростає вірогідність її наслідування дітьми у подальшому подружньому житті (феномен соціальної естафети).

Акцентуючи увагу на передумовах, формах прояву, механізмах насильства, у більшості робіт на цю тему науковці підкреслюють існування декількох важливих питань, що турбують працівників всіх дотичних до цієї проблеми суб'єктів. Це стосується: по-перше, вивчення глибинних причин його виникнення, механізмів розвитку та повторення (чому виникає?); по-друге, особливостей формування особистостей жертви та кривдника (звідки з'являються?); по-третє, існування особливого міцного зв'язку між учасниками домашнього насильства (чому продовжується? що тримає разом?).

Крім того, ґрунтовний аналіз ситуацій домашнього насильства потребує розгляду таких його феноменів як: *стокгольмський синдром, комплекс жертви, вторинна вигода та феномен соціальної естафети*.

Однією з теорій, що може дати відповіді на ці питання та прояснити виникнення цих феноменів є теорія травматичної прив'язаності. *Травматична прив'язаність* трактується як розвиток сильного емоційного зв'язку між двома людьми, один з яких періодично ображає, б'є та залякує іншого. Засновник теорії прив'язаності, британський психоаналітик Д. Боулбі, зазначає, що

динаміка довгострокових та короткострокових міжособистісних взаємин залежить від здатності людини розвивати базову довіру до себе та значущих інших [12]. Він підкреслює, що стосунки прив'язаності (або прихильності), сформовані в перші 3-4 роки життя, відіграють ключову роль у психологічному розвитку та подальшому функціонуванні людини.

Між агресором та жертвою формується міцний травматичний зв'язок на основі травматичної прив'язаності. З кожним наступним проявом насильства міцність цього зв'язку зростає. Значущими умовами виникнення травматичного зв'язку між кривдником та жертвою є існування *дисбалансу влади* в таких відносинах та *циклічність* насильства.

Аналізуючи міжособистісні відносини, психологи звернули увагу на те, що наявність нерівномірного балансу влади у взаєминах призводить до поступово зростаючого дисбалансу. Агресор збільшує активність у формуванні залежної поведінки з боку жертви. Зростаючий дисбаланс влади сприяє виникненню у жертви негативного ставлення до себе, зниження самооцінки, впевненості в собі та власних здібностях й вміннях. Агресор активно підтримує жертву у формуванні відчуття безпорадності та нездатності подбати про себе, що сприяє формуванню все більшої її залежності від нього. Результатом зростаючої залежності та зниження самооцінки є формування міцного травматичного зв'язку на основі виникнення емоційної прихильності до агресора. Але цей зв'язок не односторонній. В той же час у агресора виникає та розвивається перебільшене відчуття влади. За цим прихований факт існування його залежності від жертви, бо вона потрібна йому для підтримки особистого «Я-образу» та самооцінки. Відчуття влади залежить від здатності агресора зберігати абсолютний та тотальний контроль у відносинах. Однак, якщо цю роль поставити під сумнів, то його замаскована залежність від жертви стає очевидною.

Якщо період насильства змінюється поблагливістю та лояльністю і ситуація повторюється декілька разів це пов'язано із сильним проявом травматичної прив'язаності. Американський психолог *Л. Волкер* розробила теорію, що описує домашнє *насильство* як повторюваний зі збільшенням частоти *цикл* дій, що складається з трьох стадій: наростання напруги – насильницький інцидент – примирення і «медовий місяць» [13]. Кожна фаза має певні якісні характеристики, але їх тяжкість та тривалість мають непередбачуваний характер, що сприяє формуванню у жертви неврівноваженої поведінки та надію на позитивні зміни у відносинах. Крім того, існування «фази медового місяця» є необхідною умовою для формування травматичної прив'язаності, бо саме в цей період агресор демонструє позитивні емоції та поблагливість по відношенню до жертви. Така поведінка агресора сприяє

виникненню позитивного емоційного відгуку з боку жертви, породжує надію на покращення міжособистісних відносин та посилює емоційну прив'язаність між ними та сприяє формуванню міцного зв'язку між учасниками насильства.

Така ситуація характеризується проявами *стокгольмського синдрому*, коли у відповідь на агресію, замість гніву, протесту, жертва відчуває психологічний позитивний зав'язок з агресором, виправдовує його поведінку, проявляє певну симпатію та співчуття, а в деяких випадках навіть переймає його ідеї і приносить себе в «жертву» добровільно.

Авторство терміну «стокгольмський синдром» належить криміналісту Н. Бейруту, що ввів його під час аналізу ситуації із захопленням заручників у Стокгольмі (1973 р.) [5]. *Стокгольмський синдром* – психологічний несвідомий захисний стан, який характеризується прив'язаністю жертви до кривдника. Цим терміном визначають виникнення позитивних емоційних реакцій між жертвою та агресором.

Зазначимо, що у свій час А. Фрейд [9] описала механізм психологічного захисту, що лежить в основі стокгольмського синдрому, назвавши його «*ідентифікацією з агресором*» – позасвідоме ототожнення себе з тим (тими), хто загрожує твоїй безпеці. Сучасна психологія вважає таку ідентифікацію нормальною або природною реакцією людини на подію, котра сильно травмує її психіку. Жертва насилля прагнучи примирення все-таки прощає свого нападника. Проте наступний рецидив, як правило, є більш жорстокішим і може призвести до невиправних наслідків.

Ще декілька десятиріч потому цей феномен розглядався лише в контексті виникнення взаємовідносин між злочинцями та заручниками. Сучасний аналіз сімейних стосунків, що побудовані на застосуванні насильства, демонструє його формування та прояв. Якщо в сімейному союзі дружина відчуває агресію і приниження від чоловіка, то при стокгольмському синдромі вона буде сумлінно приховувати та виправдовувати його дії та, навіть, відчувати прихильність. Маркерами такої поведінки є: сумлінне приховування та виправдовування дій агресора; виникнення відчуття прихильності до нього; ототожнення себе з агресором; неприйняття допомоги ззовні та ін.

Таким чином, проявами феномену стокгольмського синдрому є виправдовування та співчуття кривднику з боку жертви. У більшості випадків стокгольмський синдром виникає як наслідок сильної психологічної травми, тобто це нормальна реакція на стресову травматичну ситуацію, один з компенсаційних механізмів нашої психіки. Механізм його виникнення тісно пов'язаний із інстинктом самозбереження, тобто виникнення симпатії до агресора може знизити ризики травматичного розв'язання ситуації (наприклад, бути вбитим).

Аналізуючи ситуації домашнього насильства особливої цікавості набуває ще один феномен – формування комплексу жертви. *Комплекс жертви* – набута особистісна риса, установки та життєва позиція, коли людина вважає себе жертвою негативних дій інших людей або обставин; тотальна залежність від інших людей і одночасно демонстративна форма незалежності від інших; комплекс служіння. Все починається з прагнення стати добродесним, добропорядним і отримати визнання від оточуючих.

Синдром жертви розуміється в психології як стан людини, при якому вона шукає винних у своїх невдачах, виправдовуючи себе і звинувачуючи оточуючих у поганому поводженні, але при цьому нічого не робить для виправлення ситуації.

Формування цього комплексу починається з дитинства. Якщо дитина не відчуває безумовної любові з боку батьків, це призводить до формування у дитини зниженої самооцінки та відчуття знецінення себе та сприяє формуванню потреби «завоювати» цю любов. Шляхами її отримання, у дитячому розумінні, є необхідність робити те, що від тебе очікують (слухатися, підкорятися, вчитися та ін.). Як зазначає у своїх дослідженнях І. Малкіна-Пих [6, с.133-134] до основних чинників, що сприяють формуванню комплексу жертви у дітей в межах сімейної структури можна віднести такі:

1. Чинники, що пов'язані з психічними особливостями батьків, які впливають емоційне становлення дитини. До цієї групи віднесено специфіка взаємодії батьків з дітьми, яка базується на порушеннях емоційно-психологічного статусу батьків: гіпер- або гіпо- опіка, особливо з боку матері, що базується на тривожності та почутті самотності, що веде до формування у дитини невпевненості, тривожності, неадекватної оцінки реальності; нервові зриви, прояви психологічного, фізичного насильства; психопатологія батьків, наслідком чого є жорстоке поводження з дитиною; емоційні порушення організації родини, до яких віднесено (ефективність, емоційна нечутливість, тривожність, відчуженість, емоційна ізоляція); особистісні характеристики матері (низька самооцінка, жертвність, нарцисизм, імпульсивність, нестабільність ідентифікації), що призводить до формування характерного стилю реагування у дитини.

2. Чинники, що пов'язані з об'єктивним соціально-економічним статусом сім'ї: низький соціально-економічний статус родини, економічна нестабільність; неповна родина, відсутність необхідної та достатньої соціальної підтримки, що сприяє виникненню невротизації та соціальної ізоляції матері, яка може переносити свої емоції на дитину у вигляді жорстокого поводження або відчуття провини; молодий вік батьків, що супроводжується фінансовою нестабільністю, низьким рівнем знань та відсутністю батьківського досвіду,

наслідком чого є нерозуміння або ігнорування потреб дитини, відчуження та емоційна депривація.

3. Чинники, пов'язані з нормами та стилем сімейного виховання: особливості стилю виховання; неузгодженість норм та сімейних цінностей; наявність конфліктних відносин між подружжям; залежна (хімічна та нехімічна) поведінка батьків, що призводить до формування співзалежних відносин та ін.

Під впливом цих травмуючих психіку дитини чинників формується поведінка для якої характерним є:

- інфантильність і емоційна незрілість;
- безпорадність у відповідь на критику та несхвалення, спроби за будь-яку ціну відновити позитивне ставлення до себе та бажання бути «гарним»;
- залежність від оцінки оточуючих;
- розмитість особистісних кордонів, відсутність відчуття особистісної значущості (знецінення себе);
- відсутність навичок прийняття рішень, постановки власних цілей та пошуку шляхів їх досягнення;
- дуже низький рівень усвідомленості та розвитку навичок спілкування, особливо з людьми, що знаходяться вище за статусом чи тих, від яких є залежність;
- не бажання брати відповідальність за себе і своє життя;
- страх самотності, формування відношення «прилипання» людини, без якої їм важко жити та ін.

Жертва завжди шукає зовнішнього винуватця своїх проблем (зовнішній локус-контроль): людину, подію, обставини. Іноді синдром жертви може мати і іншу форму прояву – *стокгольмський синдром*. Це сприяє виникненню у дорослої людини в подальшому житті відчуття власної невпевненості, формуванню негативних соціальних очікувань та залежної поведінки. Знецінення себе, підкорення впливу оточуючих, почуття внутрішнього безсилля, звичка скаржитися та жаліти себе є характерними рисами прояву комплексу жертви. Проживання цього «жертвовного» сценарію сприяє формуванню міцного травматичного зв'язку у подружніх відносинах, що призводить до ситуацій домашнього насильства.

Уперше теорія сценарію була розроблена Е. Берном [2, с. 229] та його колегами в середині 60-х років ХХ століття. Науковець розумів сценарій як життєвий план, що нагадує виставу, у якій особа вимушена грати. Він залежить від позицій, прийнятих в дитинстві, і записується в дитячий «Я-стан» через трансакції (взаємодії), які відбуваються між батьками і дитиною. Автор висловив тезу про те, що людина має один або декілька життєвих сценаріїв, які закладаються ще в ранньому дитинстві, формують самосприйняття дитини і образ світу, та мають у

нашому уявленні чітку структуру. Автор розрізняв поняття «сценарій» і «курс життя», він вважав, що «сценарій – це те, що людина запланувала здійснити в ранньому дитинстві, а курс життя – те, що відбувається в реальності» [2, с. 195]. Курс життя є результатом взаємодії спадковості, зовнішніх подій, сценарію та автономних рішень. Е. Берн [2], аналізуючи життєві сценарії, виокремлював їх зміст та процес. За змістом він виокремлював три їхні групи: «переможець» – людина, яка досягає своєї мети; «переможений» – людина, яка не досягає своєї мети, виокремлюються переможені трьох рівнів, перший сценарій маленьких невдач, про що можна говорити з оточенням; другий – про це не прийнято говорити; і третій, що може призвести до смерті або каліцтва; «непереможець» – це людина, що йде шляхом терпіння з дня в день. Аналізуючи сценарний процес, він наполягав на тому, що всі люди незалежно від статі, віку, освіти та виховання проживають своє життя відповідно до декількох із них: «Поки ні», «Ніколи», «Після», «Завжди», «Майже» та «Сценарій із відкритим кінцем».

Існування ще одного феномену пояснює особливості виникнення та розвитку ситуації домашнього насильства – *це феномен соціальної естафети*, сутність якого полягає у відтворенні поведінки, яку людина засвоїла в дитинстві. Теорія соціальних естафет (ТСЕ) розроблялася доктором філософських наук, професором М. Розовим [8]. Відповідно до цієї теорії під *соціальною естафетою* розуміється передача будь-якої діяльності чи форми поведінки від людини до людини або від покоління до покоління шляхом відтворення безпосередніх зразків діяльності. *Соціальні естафети* – це основний, базовий механізм соціальної пам'яті, який дає про себе знати буквально на кожному кроці нашого життя.

Сім'я є найважливішою структурною складовою суспільства, яка закладає основи розуміння соціальних норм і впливає на процес первинної соціалізації особистості, тому стабільність сім'ї, її гармонійний розвиток є умовою для соціально-економічної і політичної стабільності суспільства в цілому. Так, дитина, яка виховувалася у дисфункціональній родині, в якій агресивна поведінка батьків була нормою як по відношенню один до одного, так і до неї, схильна відтворювати таку насильницьку модель відносин і у власній родині у дорослому житті. Таке відтворення відбувається практично підсвідомо, бо людина має досвід поводження саме в таких умовах життя.

Крім того, розрізняють прямі й непрямі шляхи навчання насильству з використанням механізму умовного рефлексу. Так Р. Симонс та його однодумці характеризують прямий шлях засвоєння агресивної поведінки як той, коли спостерігач насильства у родині (дитина) не тільки імітує тип домашньої агресії, а засвоює також і стиль розвитку агресії. Непрямий шлях навчання домашній агресії полягає у засвоєнні дітьми жорстокості, жорсткої дисципліни та інших несприятливих факторів, що панують у сім'ї, а також у відсутності контролю

злості у взаємовідносинах власних батьків у сім'ї без актів домашнього насильства. Це може вести до формування агресивної поведінки дітей у сім'ї та в інших колективах та сприяти закріпленню такої поведінку у подальшому дорослому житті [1, с.38].

Агресивна поведінка на насилля може передаватися з покоління в покоління, від батьків, до дітей, завдяки таким психологічним механізмам, як: статеворольова ідентифікація дитини з батьком або матір'ю, коли дитина може бачити насилля та агресію у взаємовідносинах між своїми батьками та за допомогою такого механізму, як соціальне навчання [11]. Статеворольова ідентифікація відбувається у дитини з батьком або матір'ю в залежності від статі дитини. Хлопчики ідентифікують себе з батьком, та засвоюють його манеру поведінки по відношенню до матері і інших жінок, якщо батько проявляв насилля до його матері, він, коли вже буде дорослим, також схильний до насильства по відношенню до інших жінок та до своєї дружини, особливо, якщо з партнером є багато розбіжностей та встановлюються конфліктні відносини. Дівчинки ідентифікують себе з матір'ю і якщо до матері застосовувалось насилля, та матір терпіла його, захищала свого чоловіка, то коли дівчинка стане дорослою, то вона з більшою вірогідністю буде сприймати жорстоке відношення до себе, як норму. Соціальне навчання – це навчання за прикладом, якщо батьки дитини демонструють агресивну модель поведінки, дитина також схильна демонструвати агресію, спочатку до іграшок, потім до інших дітей та батьків, а потім, коли дитина стане дорослою, до своїх партнерів та своїх дітей. Таким чином відбувається передача агресії між поколіннями, агресія – породжує агресію[1, с.54].

Розглядаючи домашнє насилля більш детально, ми бачимо, що більшість його жертв не йдуть з цих відносин, а продовжують їх. Чому трапляється така ситуація? Ще одним із феноменів, що це пояснює є існування *вторинної вигоди*. *Вторинна вигода* – це звичка людини отримувати вигоду від свого нещастя. Так, ззовні людина може чогось дуже хотіти, постійно про це говорити, але нічого не робити. Наприклад, людина може говорити, що бажає поміняти роботу, що справжня робота його не влаштовує, але при цьому він навіть не спробує знайти щось інше, не зробить ніяких дій. Або він може страждати від якихось незадовільних його відносин, від будь-то для його хвороби і т. п., але далі слів справа не піде.

У психоаналітичній концепції вторинна вигода розглядається як перевага, яку пацієнт отримує від вже сформованих симптомів, тобто перевага, яку він не мав чи не мав (несвідомо) отримати в початковий період симптомутворення. Це вигода не призводить до симптомутворення, але сприяє закріпленню хвороби і опору лікуванню [10, с. 243-245].

В ситуації домашнього насильства для жертви може мате місце існування вторинної вигоди, хоча найчастіше, це і неусвідомлюється

постраждалою. Проміжки між спалахами агресії – можливість для жертви на емоційному контрасті відчутти себе затребуваною в цих стосунках і коханою. У період примирення, вибачень та прохань, агресор може демонструвати турботу та підтримку і, таким чином, формувати у неї стійкий механізм отримання бажаного. Але це примарне примирення, знову спалах агресії, напад (насильство), агресор знову демонструє почуття провини, жертва ображена і вразлива. Агресор проявляє бажання спокутувати свою «витівку» і надає жертві те, що вона забажає. З кожним новим проявом насильства його сила зростає, а проміжки примирення стають все рідшими та коротшими.

Висновки. Таким чином, розглядаючи домашнє насильство як деструктивну форму міжособистісних відносин в сім'ї, виокремлюються певні його особливості, а саме: циклічність, повторюваність, зростання сили та активності дій, тотальність контролю та поширення впливу на всі сфери сімейного функціонування й закріплення такої поведінки. При побудові ефективних шляхів реагування на факти домашнього насильства, якісної та злагодженої профілактичної діяльності всіх суб'єктів та розробці дійових корекційних програм роботи з постраждалими та кривдниками доцільно враховувати особливості формування травматичного зв'язку між учасниками домашнього насильства причини його виникнення, механізми функціонування та існуючі феномени.

Перспектива подальших досліджень полягає у здійсненні структурно-рольового аналізу домашнього насильства та врахуванні отриманих даних працівниками різних служб у проведенні профілактичних заходів, спрямованих на викорінення цього явища.

Література

1.Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

2.Берн Э. Трансакционный анализ в психотерапии / пер. с англ. А. Грузберга. М. : Эксмо, 2009. 416 с.

3.Блага А.Б. Дослідження соціальної природи насильства – теоретичне підґрунтя для кримінологічного аналізу насильства в сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право* 2013. № 3-2. С. 247-250.

4.Бронфенбреннер У. Два мира - два детства. Дети в США и в СССР. М.: Прогресс, 1976. 167 с.

5.Гарин И. Стокгольмський синдром. О преступниках и жертвах [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://nv.ua/opinion/garin /stokgolmskij-sindromo-prestupnikah-i-zhertvah-2013795.html>.

6.Малкина-Пых И. Г. Психология жертвы. М. : Эксмо, 2006. 1008 с.

7. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «гарячих» ліній / Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. Київ, 2016. 90 с.

8. Розов М.А. Теория социальных эстафет и проблемы эпистемологии / РАН, Ин-т философии. М.: Новый хронограф, 2008. 352 с.

9. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. Пер. с английск. Педагогика. 1993. 144 с.

10. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / пер. с нем. Г. В. Барышниковой, под ред. И. Т. Фролова, М. Г. Ярошевского. Москва: Наука, 1989. 456 с.

11. Фурманов И.А. Межпоколенная эстафета агрессии и насилия в семье: эндогенные и экзогенные факторы. Весник БДУ. Сер. 3. 2009. № 1. С 67-72.

12. Bowlby J. Critical Phases in the Development of Social Responses in Man and Other Animals. New Biology : journal. 1953. Vol. 14. P. 25-32.

13. Walker Lenore E. The battered woman syndrome. 3rd ed. Springer Publishing Company, LLC. 2009. 488 p.

References

1. Aktualni problemy simeinoho nasylystva : monohrafiia / Pertseva T.O., Ohorenko V.V., Kozhyna H.M., Zelenska K.O., Nosov S.H., Teroshyna I.F., Hnenna O.M., Mamchur O.I., Tymofieiev R.M., Shornikov A.V.; za zah. red. prof. T.O.Pertsevoi ta prof. V.V. Ohorenko. Dnipro, 2021. 188 s.

2. Bern Je. Transakcionnyj analiz v psihoterapii / per. s angl. A. Gruzberga. M. : Jeksmo, 2009. 416 s.

3. Blaha A.B. Doslidzhennia sotsialnoi pryrody nasylystva – teoretychne pidgruntia dlia kryminolohichnoho analizu nasylystva v simi. Porivnialno-analitychne pravo 2013. № 3-2. S. 247-250.

4. Bronfenbrenner U. Dva mira - dva detstva. Deti v SShA i v SSSR. M.: Progress, 1976. 167 s.

5. Garin I. Stokgol'mskij sindrom. O prestupnikah i zhertvah [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <https://nv.ua/opinion/garin/stokgolmskij-sindromo-prestupnikah-i-zhertvah-2013795.html>.

6. Malkina-Pyh I. G. Psihologija zhertvy. M. : Jeksmo, 2006. 1008 s.

7. Poperedzhennia domashnoho nasylystva. Navchalnyi posibnyk dlia konsultantiv «hariachykh» liniy / Uporiadnyky: Krasnova O.V., Kalashnyk O.A. Kyiv, 2016. 90 s.

8. Rozov M.A. Teorija social'nyh jestafet i problemy jepistemologii / РАН, Ин-т философии. М.: Novyj hronograf, 2008. 352 с.

9. Frejd A. Psihologija Ja i zashhitnye mehanizmy. Per. s anglijsk. Pedagogika. 1993. 144 s.

10. Frejd Z. Vvedenie v psihoanaliz. Lekcii / per. s nem. G. V. Baryshnikovoj, pod red. I. T. Frolova, M. G. Jaroshevskogo. Moskva: Nauka, 1989. 456 s.

11. Furmanov I.A. Mezhpokoleennaja jestafeta agresii i nasilija v sem'e: jendogennye i jekzogenne faktory. Vesnik BDU. Ser. 3. 2009. № 1. S 67-72.
12. Bowlby J. Critical Phases in the Development of Social Responses in Man and Other Animals. New Biology : journal.1953.Vol. 14. P. 25-32.
13. Walker Lenore E. The battered woman syndrome. 3rd ed. Springer Publishing Company, LLC. 2009. 488 p.

Miloradova N.

GENERAL CHARACTERISTICS OF DOMESTIC VIOLENCE PHENOMENA

The author of the article has noted that an in-depth research of the origin causes, mechanisms of development, consequences and phenomena of the domestic violence is required in order to effectively respond to the facts of domestic violence, high-quality and coordinated preventive activities of all actors. The author has emphasized the existence of three main approaches to the analysis of factors that influence the development of the situation of domestic violence: socio-cultural, systemic family and individual-psychological. It has been stated that U. Bronfenbrenner's ecological theory of violence is currently the most generally accepted. It explains domestic violence by considering the problem from different angles, where the causes of domestic violence include: social, economic, psychological, pedagogical, socio-pedagogical, legal, political, socio-medical, physiological and medical.

Domestic violence is a destructive form of interpersonal relationships in the family, which is characterized by periodicity, recurrence, increased strength and activity, total control and the spread of influence on all areas of family functioning and the consolidation of such behavior.

The author has studied specific features for the formation of a strong traumatic relationship between the aggressor and the victim based on the emergence of traumatic loyalty (J. Bowlby's theory). Traumatic loyalty is interpreted as the development of a strong emotional relationship between two people, one of whom periodically insults, beats and intimidates the other. The author has studied specific features of the emergence and formation of such domestic violence phenomena as: the Stockholm syndrome, the victim's inhibition, secondary benefit and the phenomenon of social relay.

Key words: *domestic violence, Stockholm syndrome, identification with the aggressor, victim's inhibition, secondary benefit, traumatic loyalty, phenomenon of social relay.*

Мілорадова Наталя Едуардівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Харківського університету внутрішніх справ, м. Харків.